

בס"ד

הרב אברהם שרייבר

מתלמידי השיבה בעבר

פסקי תוספות למסכת תענית

בשיגרת העיון במסכת תענית נוכחתי כי "פסקי התוספות" ומודפסים בסופה של המסכת) אינם תואמים את דברי התוספות הנדפסים על הדף. כמו כן שונים הם "פסקי התוספות" הנדפסים, משאר פסקי התוספות הנדפסים במסכתות רבות, בכך שאין הם סדורים כהוגן. ואף דברי התוס' במסכתנו שונים הם משאר המסכתות. על שינויים אלו כבר עמד המהר"ץ חיות שכתב: "...ומשונים משארי התוס' שבאו רק להקשות ולפרק ולפלפל בענין ההלכה וכאן במסכת זאת דברי התוס' ע"פ הרוב המה יבואו רק לעשות פירוש לדברי הש"ס..."

המהר"ץ חיות כתב גם כי פירושו של רש"י על מסכתנו, אינו פירושו של רש"י אלא פירוש אחד מתלמידיו, ובין יתר הראיות שהביא שם הסתמך על דברי התוספות במסכתנו, במקומות רבים עיי"ש בדבריו.

לאור דברים אלו השתדלתי להוציא מתוך דברי התוספות, את פסקי ההלכה כפי שמופיעים בפסקי התוספות המקובלים. כמו כן עיינתי בדברי הטור, הבית יוסף, הרמב"ם והשלחן ערוך, ולעיתים בדברי רבותינו הראשונים בהשוואה לפסק שמביא התוספות, וצינתי את המקורות המקבילים לצורך עיון נוסף. מובן שהדברים מצריכים עיון נוסף והשוואה עם פוסקים נוספים, וכן בירור פסקי התוספות הנדפסים. בדפים הבאים מוגשים לעיון ראשוני, פסקי התוספות הנדפסים על הדף.

דף ב עמוד א:

א. תוס' ד"ה מאימתי:

ביום השמיני של חג מזכירין גבורות גשמים ואפילו בחוץ לארץ, שיושבים בסוכה, גם כן מזכירין גבורות גשמים ושני טעמים להזכרה ביום השמיני אף על גב שאנו בקיאים בקביעות החדשים:

א. שמא יחזור הדבר לקלולו.

ב. מנהג אבותינו בידנו.¹

דף ב עמוד ב:

ב. תוס' ד"ה משעה שמפסיקין לישאל:

בשעה שמפסיקין לשאול גשמים בברכת השנים מפסיקים להזכיר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' בתחית המתים.²

ג. תוס' ד"ה העובר לפני התיבה:

ביום טוב האחרון, העובר לפני התיבה בתפלת שחרית אינו מזכיר. העובר לפני התיבה בתפלת מוסף מזכיר.

אין מזכירין מבערב כיון שלא כל העם מצוי בבית הכנסת ואין מזכירין בשחרית כיון שאותם אלו שלא היו בבית הכנסת בערב וישמעו בשחרית יחשבו שמזכירין מבערב.³

דף ג עמוד א:

ד. תוס' ד"ה בטל וברוחות:

אין חיוב לומר מוריד הטל אפילו בימות החמה ובלבד שלא יאמר מוריד הגשם. אם אמר בימות הגשמים מוריד הגשם ולא אמר משיב הרוח ומוריד הטל אין מחזירין אותו.⁴

דף ג עמוד ב:

ה. תוספות ד"ה בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו:

אם דילג ולא אמר לא גשם ולא טל - אין מחזירין אותו (וכן פסק הרמב"ם שהבאנו לעיל מהלכות תפלה פרק י הלכה ח) ובימות הגשמים לא אמר משיב הרוח - אין מחזירין אותו. לא אמר מוריד הגשם - מחזירין אותו.

אם אמר בימות הגשמים מוריד הטל - אין מחזירין אותו.

אם לאדם יש ספק אם הזכיר או לאו, כל שלושים יום חזקה מה שהוא למוד הוא מזכיר ומחזירין מספק כל שלושים יום וכן ב'זכרנו' ו'מי כמוך' וכתוב לחיים, אם יש לו ספק אם הזכיר או לאו, החזקה שאמר כפי שרגיל ועל כן מחזירין אותו.⁵

בימות הגשמים אם הזכיר של טל - אין מחזירין אותו אולם אם אמר בימות החמה משיב הרוח ומוריד הגשם - מחזירין אותו לפי שהגשמים סימן קללה בימות החמה. בימות החמה לכתחילה אין לומר משיב הרוח אלא רק מוריד הטל ובדיעבד אם אמר בימות החמה משיב הרוח אין מחזירין אותו. אם לא הזכיר בגבורות גשמים מזכיר בשומע תפלה ואפילו נזכר קודם שומע תפלה.

אם לא אמר בשומע תפלה - אם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לשומע תפלה ואם לא נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לראש בין לא אמר מוריד הגשם ובין שלא אמר ותן טל ומטר והני מילי ביחיד אולם שליח ציבור שטעה - אין מחזירין אותו. שליח ציבור שטעה, אין מחזירין אותו אלא אם טעה בשלשה דברים:

תחינת המתים, בונה ירושלים, וברכת ולמלשינים שאם לא אמרן נראה ככופר.⁶

דף ז עמוד א:

ו. תוספות ד"ה וכל העוסק בתורה שלא לשמה:

מותר לעסוק בתורה שלא לשמה כאשר מתכוין שיקרא רבי וכד' אולם למי שלומד תורה וכוונתו לקנטר, נעשית לו סם המוות.⁷

ז. תוספות ד"ה אם ת"ח הגון ממנו תאכל:

תלמיד הבא ללמוד לפני הרב צריך ללמוד לפני רב הגון ואם הרב אינו הגון, אסור ללמוד לפניו, אולם אם התלמיד כבר הגיע לדרגת תלמיד חכם אשר לא ילמד ממעשיו המגונים של הרב, אזי מותר לו ללמוד גם מרב שאינו הגון במעשיו.⁸

דף ז עמוד ב:

ח. תוספות ד"ה מותר לקרותו רשע:
אדם שיש לו עזות פנים מותר לקרותו רשע.

דף ט עמוד א:

ט. תוספות ד"ה עשר תעשר:
חובה לעשר את תבואת השדה החייבת במעשר אולם כמו כן החובה לעשר גם ריבית ופרקמטיא וכל שאר רווחים וזאת מן הכתוב 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך' (דברים יד, כב).⁹

י. תוספות ד"ה הלכתא יום ס כלאחר ס:
ביום השישים מתחילה התקופה למרות שבעצם זהו היום ה-60 של התקופה הקודמת וכן עמא דבר.¹⁰

דף י עמוד א:

יא. תוספות ד"ה אין גוזרין תענית:
תוספות זה שונה מן השאר בכך שאינו מביא פסק הלכה אלא נותן נימוק לפסק שהביאה הגמרא לכך שאין גוזרין תענית ביום חמישי והנימוק הוא: כיוון שעקב התענית יקנו הציבור מזון של חמישי ושבת ויראה הדבר כאילו עומדים להעלות מחירים ובכדי למנוע הפקעת מחירים קבעו כי אין גוזרין תענית ביום החמישי.¹¹

דף י עמוד ב:

יב. תוספות ד"ה איזהו יחיד:
תלמיד חכם הראוי למנותו פרנס על הצבור הינו הרב הבא לפני תלמידיו וכל אחד מתלמידיו שואלו במקום אחר והרב יודע להשיב לכל אחד מן התלמידים, כל אחד לפי שאלתו.

יג. תוספות ד"ה החולך ממקום למקום:
מי שהולך ממקום שמתענים בו למקום שאין מתענים בו, בין שדעתו לחזור ובין שאין דעתו לחזור הואיל וקיבל עליו התענית מתענה ומשלים.¹²

דף יא עמוד א:

יד. תוספות ד"ה אסור לאדם:
בשני רעבון, הרוצה לנהוג עצמו בחסידות, לא ישמש מיטתו אולם לכולי עלמא לא הווי איסור.¹³

דף יא עמוד ב:

טו. תוספות ד"ה יחיד שקיבל עליו תענית:
יחיד שקיבל עליו תענית למחרת וכן ציבור אף על פי שאכל ושתה כל הלילה מתפלל

למחרת תפילת תענית.¹⁴

טז. תוספות ד"ה לן בתעניתו:

מי שהתענה ביום, ובלילה לא אכל מכח אותה תענית, אינו מתפלל למחרת תפלת תענית.

בתענית ציבור, שליח הציבור אומר ענינו בתפילת שחרית על מנת להודיע לעולם ולהזכיר התענית, אבל היחיד אינו אומר עד המנחה.¹⁵

דף יב עמוד א:

יז. תוספות ד"ה כל תענית שלא שקעה עליו חמה:

כל תענית צריך לקבלה מבערב בתפלת המנחה בשומע תפלה ואם הוא שבת, באלקי נצור וצריך שיאמר למחר אהיה בתענית יחיד כדי שלא יטעה בתענית צבור.¹⁶

יח. תוספות ד"ה ואם גזרתנו:

יחיד שקבל לצום בשני וחמישי של כל השנה כולה ואירעו בו ימים טובים הכתובים במגילת תענית, אם קדמו הימים טובים לקבלתו את התענית לא יתענה באותו יום אולם צריך להשלים ביום אחר (יום המחרת) וכן יש להזהר שלא להתענות בראש חודש, בחנוכה ובפורים.¹⁷

דף יב עמוד ב:

יט. תוספות ד"ה נים ולא נים:

מי שקבל עליו תענית למחרת מותר לו לאכול ולשתות עד קרות הגבר או עד שיעלה עמוד השחר. במה דברים אמורים? שהתנה אבל לא התנה וישן אינו יכול לאכול.¹⁸

דף יג עמוד א:

כ. תוספות ד"ה אמר רב חסדא:

בתשעה באב וביום הכיפורים מותר לרחוץ הידים ולקנחן במפה ולהעבירה על עיניו וכן להניח סמרטוט רטוב תחת הכרית ללחלחה ולהעבירה על עיניו.¹⁹

כא. תוספות ד"ה וכל שהוא משום תענוג:

בבבל שאין תענית צבור אלא תשעה באב, מותר לרחוץ בחמין אפילו בי"ז בתמוז ובצום גדליה, כך פסק ראבי"ה ור' יואל אביו פסק שאסור לרחוץ בחמין.²⁰

כב. תוספות ד"ה טבילה בחמין:

מים שהגיעו למקוה על ידי המשכה, לא מועלת טבילה בהם אולם בכל אופן אינם פוסלים את המקוה כשאר מים שאובים.²¹

כג. תוספות ד"ה הכביד שערו:

מי שתכפוהו אבליו זה אחר זה והכביד שערו, מקיל שערו דרך חתיכה אולם לא כדרכו דרך גילוח.²²

דף יג עמוד ב:**כד. תוספות ד"ה אלא אמר רב יצחק:**

תפלת תענית, כיון שאין היחיד קובע ברכה לעצמו אומרה קודם שאומר הברכה בברכת שומע תפלה, כשיגיע ל: 'כי אתה שומע תפלת עמך ישראל', יאמר ענינו ולא יחתום אלא יאמר 'כי אתה ד' עונה בעת צרה ומושיע' ואחר כך 'כי אתה שומע וגו' ויחתום בא"ד שומע תפלה אולם שליח צובר אומר גואל ישראל וקובע ברכה וחותם.²³

דף יד עמוד א:**כה. תוספות ד"ה מתריעין לעזרה:**

עיר שהקיפה גיס בשבת או נהר ועל ספינה המטרפת בים מתריעין בפה וקוראין לעזרה דאין להתיר תרועה בשופר בשבת.²⁴

דף טז עמוד א:**כו. תוספות ד"ה יוצאין לבית הקברות:**

בתשעה באב נוהגין לילך לבית הקברות.²⁵

דף יז עמוד א:**כז. תוספות ד"ה ויודע שבתי אבותיו קבועין:**

כהן המכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו ויודע שבתי אבותיו קבועין שם, אסור לשתות יין כל אותו היום ודווקא יין חוץ לסעודתו אבל בסעודתו מותר דין שבתוך הסעודה אינו משכר.²⁶

דף יח עמוד א:**כח. תוספות ד"ה רב אמר הלכה כר' יוסי:**

חנוכה ופורים לא בטלו במסגרת בטולה של מגילת תענית וכלפי מה לא בטלו? לא בטלו דיניהם הם דהיינו לעשותם ימים טובים ולא להתענות בהם אולם בדינים שלפניהם בטלו ועל כן אנו מתענים לפני הפורים.²⁷

דף כ עמוד ב:**כט. תוספות ד"ה בהכנתו:**

אסור לכנות אדם בכינוי שמכנים אותו בשם לוואי ודווקא לגנאי אבל לשבח מותר.²⁸

דף כא עמוד ב:**ל. תוספות ד"ה אמרו ליה לרב יהודה:**

אם יהיה דבר על עכו"ם יש לחוש ולהתענות כיון שנכרים דמו לישראל.²⁹

דף כב עמוד א:

לא. תוספות ד"ה טרפה שני בני אדם:

על חיה רעה מתריעין ודווקא כשהיא משולחת ומשמעות משולחת: חיה אשר תקפה שני בני אדם וטרפה אחד מהן וגם אם לא אכלה אף אחד מהם.³⁰

דף כד עמוד א:

לב. תוספות ד"ה השולה דג מן הים:

השולה דג מן הים בשבת, ויבש בו כסלע, אע"פ שעדיין מפרפר ומשליכו חזרה לים חייב משום נטילת נשמה.³¹

דף כו עמוד ב:

לג. תוספות ד"ה והאידנא:

במנחה ביום הכיפורים לא נוהגים הכהנים לשאת כפיהם ובנעילה יש נשיאת כפים ובשאר תעניות נושאים כפים במנחה.³²

דף כז עמוד א:

לד. תוספות ד"ה אי מה משרת בעל מום

כהן בעל מום מברך ברכת כהנים כמו כן כהן שהמיר דתו נושא כפיו וכשר אף לקרוא בתורה כמו שלא המיר.³³

דף כח עמוד ב:

לה. תוספות ד"ה ויום טוב הראשון של פסח:

ביום טוב הראשון של פסח גומר הלל אולם בשאר ימי הפסח אינו גומר הלל. בשמונת ימי החנוכה גומרים הלל וכן בכל ימי הסוכות וביום טוב שני של גלויות.³⁴

דף ל עמוד א:

לו. תוספות ד"ה תרווייהו לקולא:

בשבוע שחל בו תשעה באב לא נותנים את הסדינים לכובס קודם התענית אולם אם חל ט' באב ביום חמישי, מותר לכבס ולספר מחצות ואילך מפני כבוד השבת דאין להמתין עד ערב שבת מפני טורח השבת.³⁵

לז. תוספות ד"ה ערב תשעה באב:

מה שנאמר שבערב תשעה באב לא יאכל שני תבשילים, הכוונה לשני תבשילין שנתבשלו בשתי קדרות.³⁶

כל דבר אשר נאכל כמות שהוא חי דוגמת חלב, גבינה ותפוחים, אין בו תורת בישול כלל. כמו כן אם אדם נותן לתוך תבשיל בצל או דברים אחרים כגון שומן או ביצים או גבינה, אינם נאסרים הדברים הללו כיון שאין רגילות לאכול הבצל כמות שהוא ללא כל תוספת.³⁷

לח. תוספות ד"ה ואם היה רגיל:

ערב תשעה באב צריך למעט בכבודו.

לט. תוספות ד"ה ואע"ג:

בערב תשעה באב אסור לאכול בשר אפילו מליח וכן צריך למעט בשתיה ולשנות המקום שהוא רגיל לאכול בו.³⁸

דף ל עמוד ב:

מ. תוספות ד"ה כל העושה מלאכה:

חייב אדם לצער ולמעט בכבודו ובהנאותיו שאם היה רגיל לשכב על שני כרים, ישכב על אחד אבל עוברות ומיניקות אינן חייבות.

אוכלין סעודה המפסקת מבעוד יום וכן בערב יום הכיפורים, מכל מקום אם אכל סעודה המפסקת ועדיין היום גדול מותר לו לשתות בין בערב יום הכיפורים בין בערב תשעה באב.³⁹

מא. תוספות ד"ה אמר רבא:

אין בימינו החיוב לכפות המיטה לא בתשעה באב ולא לאבל.⁴⁰

הערות

1. טור אורח חיים סימן קיד: בית יוסף שם: שלחן ערוך אורח חיים סימן קיד סעיף א. רמב"ם הלכות תפלה פרק ב' הלכה טו: רמב"ם הלכות תפלה פרק ב הלכה יז. וראה לקמן דף ה עמוד א תוספות ד"ה רבא אמר שכתב במקום שעושין שני ימים טובים והתחיל להזכיר ביום הראשון, שוב אינו פוסק וכן הפסק' ודברי הרמב"ם כאן תואמים את דברי התוס' שם. והעיר המת"ץ חיות כי דברי התוס' הנ"ל צ"ע' שכן המעין בדברי הגמ' שהביאו התוס' (בצה ד:) יראה שזהו טעם אחד. עיי"ש בדבריו.
2. וראה להלן דף ד ע"ב תוס' ד"ה והא.
3. טור אורח חיים סימן קיד ובבית יוסף שם שהביא את הטעמים לאי ההזכרה בערב ובשחרית כפי שכתבו התוספות ומביא טעם נוסף: "אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"ץ וראה לקמן בטור... והאי אי אפשר בבקר לפי שאינו יכול להפסיק בין גאולה לתפלה" וכן פסק בשלחן ערוך אורח חיים סימן קיד סעיף ב: אסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"ץ. וראה בראב"ה הלכות תענית סימן תתמ"ד.
4. טור אורח חיים סימן קיד: ובית יוסף שם: הבית יוסף הביא את דברי הר"ן האומר כי בעצם במימרא 'בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר', כלולים שני דברים:
  - א. חכמים לא חייבו להזכיר טל בימות החמה ורוח בימות הגשמים.
  - ב. אף אם בא להזכיר שלא בזמנם, מזכיר ואין בכך כלום מכיון שאינם נעצרים, אין הזכרתו מועלת ולא מורידה בשום זמן.
 הבית יוסף חולק על גישתו זו של הר"ן כיון שבזמנו נהגו להזכיר רוח בימות הגשמים ולשאול טל בימות החמה ואילו לפי הר"ן, אף בזמנם אין בכך כלום. לפיכך מבאר הבית יוסף כי אין חיוב בהזכרת טל ורוחות כיון שאינם פוסקים אולם אם בא להזכירם בזמנם על מנת שיתוספו בזמן הראוי להם מזכיר ואף זכור לטוב.

ומעיר הבית יוסף שמה שכתב בטור: 'זנוהגין בספרד להזכיר אף בימות החמה', כוונת הדברים היא לגבי טל.
5. הבית יוסף אף מביא את דברי הר"ן הגותן טעם לשנוי הנוסחאות בין טל לעבים ולרוחות כי הם נשנו בשווה שלא חייבו חכמים להזכיר והטעם הוא: הטל מתבקש בין בימות החמה בין בימות הגשמים והרוח מתבקש רק בימות הגשמים על מנת לנגב לחות הארץ ולפיכך נהגו לומר טל בתפלה בין בימות החמה ובין בימות הגשמים ולא נהגו לומר רוח אלא בהזכרה בימות הגשמים. וזה שנהגו בימות הגשמים לומר טל בשאלה ולא בהזכרה ורוח בהזכרה ולא בשאלה כדי לעשות היכר ולידע שמצות הזמן במטר ולא בטל ורוח ואילו הזכרו שניהם בהזכרה ובשאלה, לא היה נודע איזה מהם עיקר ולפיכך טל ורוחות שאין הזכרתן חיוב, לא הנהיגו להזכירן אלא בימות הגשמים או בהזכרה או בשאלה והטעם שלא נהגו להזכיר עבים כלל יתכן לומר מפני שאין תועלתן ניכרת לבריות. טור שם סימן קיד: ואם שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו וכן אם לא שאל בימות הגשמים מחזירין אותו אפי' ששאל טל אף על פי שבהזכרה אינו כן כדפירשתי לעיל אבל אם שאל מטר ולא טל אין מחזירין אותו. דין זה שבטור, תואם את דברי התוספות הנ"ל אף על פי שהתוספות מדבר בהזכרה והטור מדבר בשאלה ומבאר הבית יוסף שם: 'ואף על גב דגבי הזכרה אומר משמע דה"ה לשאלה דהא טעמא דשאין נעצרים שייך גבי שאלה כמו גבי הזכרה" שלחן ערוך אורח חיים שם סעיף ב רמב"ם הלכות תפלה פרק י הלכה ח. וראה בראב"ה הלכות תענית סימן תתמה.
6. בטור אורח חיים סימן קיד: "תנא: בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר, מזכיר וכו'. ואם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירין אותו וחוזר לראש הברכה ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה דל' ראשונות חשובות כחדא ואם לא אמר מוריד הגשם בימות הגשמים מחזירין אותו וה"מ שלא הזכיר טל אבל אם הזכיר טל אין מחזירין וכתב אבי העזרי שאין צריך לחזור לראש הברכה אלא חוזר ואומר משיב הרוח ומוריד הגשם, מכלכל חיים וכו'. וכתב א"א ז"ל: "נ"ל הא דאמרין לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו היינו כשמסיים כל הברכה ואז חוזר לראש התפלה אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה יאמר במקום שנזכר שלא קבעו חכמים מקום להזכירו בתוך הברכה אלא אמרו מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים אלא שנהגו לאמרו לפני מכלכל חיים לפי שהגשמים כלכלה ופרנסה אבל אם לא אמרו לפני מכלכל חיים בכל הברכה מקומו ואם טעה ולא הזכיר גבורות גשמים וכו' עיי"ש בהמשך. בניגוד לתוספות שכתבו שמתור לעסוק בתורה שלא לשמה, כתב הטור טור יורה דעה סימן רמו: "תחילת דינו של אדם אינו נידון אלא על התלמוד ואחר כך על שאר מעשיו, לפיכך אמרו חכמים: 'לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה". ובדרישה שם סק"ט מבאר את מהות המשג' 'שלא לשמה' היינו שאינו לומד בהדיא לשמה אלא סתם שלומד בלא שום כוונה אבל הלומד על מנת לקנטר וכיוצא בדברים, על זה אמרו כל מי שלומד שלא לשמה טוב לו שלא
- 7.

נברא. כמו הטור כתב גם הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה ה: ובלחם משנה שם כתב כמו בדרישה.

בהלכות תשובה פרק י הלכה ה מבאר הרמב"ם את מושג הלימוד 'שלא לשמה' כלימוד שיש עמו כוונה שלילית וכותב שם הרמב"ם: כל העוסק בתורה כדי לקבל שכר או כדי שלא תגיע אליו פורענות הרי זה עוסק שלא לשמה וכל העוסק בה לא ליראה ולא לקבל שכר אלא מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה בה הרי זה עוסק בה לשמה ואמרו חכמים: 'לעולם יעסוק בתורה בין לשמה בין שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה'. וכן פסק בשולחן ערוך יורה דעה סימן רמו סעיף כ: וראה שד שם סקי"ט: שכתב היטב סקי"ב.

8. הטור ביורה דעה סימן רמו אינו מבחין בין סוגי התלמידים הלומדים בפני הרב, כמו התוס' וכתב הטור שם: "...וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה אע"פ שחכם גדול הוא וכל העם צריכים לו אין למדים ממנו עד שיחזור למוטב שנאמר 'כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ד' צבאות הוא' ומלאכי ב, ז. אמרו חכמים: 'אם דומה הרב למלאך ד' יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו מפיהו'. וכן כתב הרמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ד הלכה א:

הגמרא בחגיגה דף טו עמוד ב: מקשה: 'ורבי מאיר היכי גמר תורה מפומיה דאחר והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב 'כי שפתי כהן ישמרו דעת וכו'? אמר ריש לקיש: רבי מאיר קרא אשכח ודרש: 'הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעת' (משלי כב, יז) לדעתם לא נאמר אלא לדעתי. רב חנינא אמר מהכא: 'שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך' (תהלים מו, יא). קשו קראי אהדידי לא קשיא, הא בגדול הא בקטן'. ופירש רש"י: גדול - היודע ליהדר שלא ילמוד מעשיו, יכול ללמוד תורה מפיו.

הלחם משנה על הרמב"ם ה"ל הביא את דברי הגמרא בחגיגה והקשה מדוע לא חלק הרמב"ם בין גדול לקטן? ובעצם זוהי גם שיטת תוספות) ותירץ כי ככל הנראה מימרתו של רבי יוחנן, שהובאה במקומות רבים בסתם ולא חילק בין גדול לקטן ועל כן גם הרמב"ם לא חילק בין גדול לקטן ודברי הגמרא המחלקים בין גדול לקטן אינם אלא לתת סברא לרבי מאיר בלבד אבל אין זו ההלכה לכל אדם. ובשולחן ערוך יורה דעה סימן רמו סעיף ח כתב: "הרב שאינו הולך בדרך טובה אע"פ שחכם גדול הוא וכל העם צריכים לו, אין למדין ממנו עד שיחזור למוטב".

ובש"ד שם סקי"ח: הקשה גם כן מדברי הגמרא בחגיגה ותירץ: וי"ל דסבירא ליה כמ"ש התוספות שם וז"ל: והא דריש פרק בתרא דמועד קטן דשמתוהו וכו' איכא למימר דקטנים הוי דגרסי קמיה וחיישינן דילמא ממשיכי עכ"ל. אם כן חזינו דאף בימי הש"ס היו קטנים וכל שכן בזמן הזה שכולם נחשבים קטנים כמ"ש: אלו ראשונים בני אדם אנו כחמורים ולא כחמורי רבי פנחס בן יאיר וכו' ואם כן בזמן הזה אין חילוק. סברא זו מבארת אף בלחם משנה ה"ל אלא שהוא דוחה אותה וכותב: מ"מ קשה שרבינו אינו אומר הדינים הנוהגים בזמן הזה בלבד אלא הדינים שנהגו בכל זמן אפי' אחר ביאת משיחנו בע"ה ואם כן היה לו לפרש. ובשד שם מביא תירוץ נוסף הזהה לתירוץ של הלחם משנה.

יוצא מדברים אלו שלשיטת התוספות הוא מסוגל ללמוד מהרב ולדעת להבחין בין הלימוד הטהור לבין הדיעות והמעשים אזי מותר לו ללמוד מרב גם אם הרב אינו הגון אולם אם לא הגיע למדרגה כזו לא ילמד אלא מרב שהוא הגון אולם הרמב"ם הטור והשו"ע לא הביאו דעה זו ונושאי כליהם כתבו שזו היתה דעתו של רבי מאיר אולם אין זו הלכה לכל אדם. וראה ברמב"ם בהקדמתו לשמונה פרקים: 'ידע שהדברים אשר אומר בפרקים אלו ובמה שיבא מן הפירוש, אינם דברים בדותים מעצמי ולא פירושים שחדשתים, אמנם הם עניינים לקטנים מדברי חכמים במדרשות ותלמוד וזולתם מחבוריהם ומדברי הפילוסופים גם כן הקדמונים והחדשים מחבורי הרבה בני אדם, ושמע האמת ממי שאמרו.

[וראיתי להביא את דברי כק"ז הכת"ס ודרשות כתב סופר (ירושלים תשל) דף קפ, ב) שהביא את דברי הגמרא בחגיגה ואת השאלה על רבי מאיר ואת הסברו המעניין המדגיש את דברי הכתוב "...יבקשו תורה מפיהו". ואומר הכת"ס אם הרב דומה למלאך ד' צבאות תורה יבקשו מפיהו דייקא, מפי הרב עצמו, כי אינו דומה שומע מפי הרב וכו' אבל אם אינו דומה וכו' אל יבקשו תורה מפיהו ומכל מקום ילמד ממנו וישמע מפי אחרים שאומרים בשמו ולמעט לראותו עדיף. כנ"ל. (ומרן ראש הישיבה הרב ר' צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל השיב לי באחת ההזדמנויות כי תלמיד חכם המשובש בדעותיו ובהתנהגותו בוודאי יוצאות תקלות מפסיקותיו ההלכתיות וישנן ראיות לדבר.)]

9. טור יורה דעה סימן רמט: ובשולחן ערוך יורה דעה סימן רמט סעיף א: וראה ברמ"א שם. ובש"ד שם וראה גם בתשובות חת"ס חיו"ד תשובה רל"א וכן בפתחי תשובה שם סקי"א וסקי"ב ובבאר היטב ובבאור הגר"א המביא שגם מעשר עני נוהג בכספים ע"פ הירושלמי. ולענין מעשר עני מבואר דיניו ברמב"ם הלכות מתנות עניים פרק שישי.

10. טור אורח חיים סימן קיז: ושולחן ערוך שם סעיף א:

11. התוספות נותן טעם לאיסור קביעת תענית בתחילה בחמישי משום החשש להפקעת מחירים גם הטור אורח חיים סימן תקעב: מציון חשש שלא יפקיעו שערים לפי שהרואה שקונין ביום ה בערב לצורך ד' סעודות גדולות, לצורך סעודת הלילה ולצורך סעודת שבת, תמהין וסבורין שרעב בא לעולם אבל משהתחילו כבר להתענות יודעין שהוא בשביל התענית. בבית יוסף שם הביא את דעת הר"ן: "ולפי זה לא בתענית של גשמים בלבד אמרו כן אלא בכל צרה שלא תבוא על הציבור וכו' והר"י פ' דבתענית של גשמים בלבד אמרו שאז השער מתייקר כשרואין שמתענין על הגשמים ולא רצו חכמים שתיא הפקעת השער בתחילה בה' מפני כבוד השבת". ודברי הר"ן והר"י הובאו בר"ן דף ז עמוד א מדפי הר"ף.
- ובשולחן ערוך שם סעיף א: הביא את הטעם של הפקעת שערים כפי התוספות. וראה במגן אברהם שם סק"א: ונראה שהשו"ע לא חילק בין תענית של גשמים לבין תענית שנקבעה על כל צרה שלא תבוא על הציבור. רמב"ם הלכות תענית פרק א הלכה ה. וראה בפירוש המשניות לרמב"ם על משנה זו (טו) שכתב שחשש הפקעת המחירים נובע בשל קביעת התענית ביום חמישי שהוא סמוך לשבת וניתן להסיק מכך שהמצב הפקעת חמור עד שנאלצו לקבוע צום סמוך לשבת ולכן יפקיעו מחירים.
12. לפי התוספות בין אם דעתו לחזור ובין שאין דעתו לחזור למקום שמתעניין בו, מתענה ומשלים ואילו מלשון הטור אורח חיים סימן תקעד: משמע שחייב להתענות רק אם דעתו לחזור ונראה כי ההבדל הוא שלשיטת התוספות מדובר שיצא האדם ביום התענית וכבר קיבל עליו התענית אע"פ שכעת הוא נמצא במקום בו אין מתענים, חייב להשלים ורואים זאת מדבריו - 'מתענה ומשלים' - ואילו לשיטת הטור מדובר באדם שיצא לתקופה מסוימת מעירו, כיון שבדעתו לחזור לעירו, חייב לקבל עליו את כל חומרי המקום ממנו יצא. כלשון הטור כתב גם בשו"ע שם סעיף א. וראה ברמב"ם הלכות תעניות פרק א הלכה טו שכתב: "ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין הרי זה מתענה ומשלים תעניתו. הלך ממקום שאין מתענין למקום שמתענין הרי זה מתענה עמה".
- ובלחם משנה הקשה מדוע כתב הרמב"ם בלשון יחיד - 'זמשלים תעניתו' - בעוד שלדעת רש"י יש חידוש שמשלים כל התעניות שקבלו עליהן בני עירו ונשאר בדעה שלשון הרמב"ם קצת דחוקה אולם לפי שאין הרמב"ם מחלק, כדעת הטור, בין יש בדעתו לחזור לבין אם אין בדעתו לחזור נראה על פי דברינו שחידושו של הרמב"ם הוא בכך שאף אם אין בדעתו לחזור משלים תעניתו, כיון שקיבל עליו התענית אע"פ שאין דעתו לחזור משלים תעניתו כשיטת התוספות שלפנינו.
13. בטור אורח חיים סימן תקעד כתב: "מצוה להרעיב אדם עצמו בשנת רעבון ואסור לשמש בו מיטתו, ולחשוכי בנים מותר". הבית יוסף שם, מביא את דברי הגמרא דילן ואת שיטת התוספות שאין איסור לכל אדם אלא הרוצה לנהוג במידת החסידות לא ישמש מיטתו ועל כן יוסף נהג עצמו במידת החסידות אבל שאר ב"א שמשו ודבר זה מסביר את לידת יוכבד בין החומות. ומה"ר אליה מזרחי ז"ל כתב בפ' מקץ כי האפשרות ליבטל מפריה ורביה הינה רק אם בכלל בניו יש לו גם נקיבה ומשום כך כל זמן שליו לא הייתה בת הריהו בכלל חשוכי בנים ולחשוכי בנים מותר לשמש מיטותיהם בשני רעבון ומקשה הב"א א"כ אין כל ראייה מיוסף כי גם לו לא היו בנותו והר"ן תירץ כי איסור השימוש הינו משום שישאל שרויין בצער ואילו יורדי מצרים יודעים היו בעצמם שאינם שרויים בצער הרעב וגם יוסף ידעו בו שהוא שרוי בריווח ואילו יוסף עצמו היה סבור שהם שרויים בצער ועל כן לא שימש מיטתו. ומקשה הב"א מנין ידעו ט' או ז' אדשים קודם ירידתם אודות יוסף על כן אומר הב"א כי קודם מתן תורה לא היה איסור לשמש בשני רעבון והראיה מיוסף אינה ראייה אלא אסמכתא בעלמא והאיסור לשמש הינו רק לאחר מתן תורה. הב"א מביא גם את דברי הירושלמי בספ"ק דתענית - 'תני בשם רבי יהודה תאיבי בנים משמשין מיטותיהם. א"ר יוסי ובלבד יום שטבלה' ומסיק הב"א שבשעה שאתה רואה חיסרון בא לעולם עשה אשתך גלמוד ואתה ר"ל למימר דהיינו חוץ מליל טבילה שבאותה הלילה צריך לשמש אע"פ שהוא שנת רעבון. ובשולחן ערוך אורח חיים שם סעיף ד: "מצוה להרעיב אדם עצמו בשנת רעבון ואסור לשמש בו מיטתו חוץ מליל טבילה ולחשוכי בנים מותר". וכתב המאירי: "זלא ישמש מיטתו בשני רעבון, ופרשו בתלמוד המערב שלא יהא הקב"ה עסוק בחורבנו של עולם והוא בונה וכו' ומ"מ מותר לשמש למי שצריך לכך מדרג קיום המין מי שיש לו בנים וכו' ובלבד ביום שטבלו. ונראה לי מפני שהם סבורים שאין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה". ובריטב"א: "...יש לדקדק שהרי יוכבד שנולדה בין החומות וכו' והיאך שמש מיטתו לוי ו"ל דעל רעב של עכומ"ז אין לנו להצטער אלא שיוסף היה מצטער מפני שהיה סבור כי אביו ואחיו היו ברעבון". וברמב"ם הלכות תעניות פרק ג הלכה ה: "וכל מי שקיים מצות פריה ורביה אסור לו לשמש מיטתו בשני רעבון" היוצא מדברים אלו שדעת התוספות שאיסור תשמיש אינו איסור לכל אדם הינה דעת מיעוט ופוסקים אחרים, למעט הרמב"ם, קובעים שלאדם חשוך בנים מותר לשמש מיטתו וכל זה ליל טבילה ואילו הרמב"ם אינו מחלק בין ליל טבילה לשאר ימים וקובע כי למי שאין בנים מותר לשמש מיטתו בשני רעבון.
14. ראה: בראב"ה סימן תתנה ובטור אורח חיים סימן תקסב ובית יוסף שם מה שהביא בשם הרא"ש

- ובשו"ע שם סעיף ז וכן פסק הרמב"ם בפרק א מהלכות תעניות הלכה י.
15. בתוספות הנ"ל שני פסקים. לגבי הפסק הראשון ראה טור אורח חיים סימן תקסב ובב"י שם וש"ע שם סעיף ט שפסקו כשיטת התוספות. וכן פסק הרמב"ם בפרק א מהלכות תעניות הלכה יא.
- לגבי הפסק השני שבתוספות הביא הטור אורח חיים סימן תקסה שתי דעות בקשר לאמירת ענינו בתפילת היחיד. לדעה ראשונה אומרה בכל תפלה ולדעה שניה, שהיא דעת הגאונים, אומרה רק בתפלת המנחה אוכלי הליח הצבור אומרה בכל פעם.
- הבית יוסף שם הביא את הר"ף הגורס שצריך לומר ענינו ערבית, שחרית ומנחה ואת הר"ף החולק על הר"ף והסובר שבערבית אין אומרים ענינו וכן את דברי רש"י שכתב בפרק במה מדליקין שבשחרית אין להזכיר ענינו מפני שאינו יודע אם יוכל לסיים התענית ונמצא שקרן בתפלתו אך אם בטוח שיתענה כגון דורות הראשונים, מזכיר עכ"ל. הב"י הביא גם את הרא"ש המוסיף טעם מדוע ש"ץ אומר כיון שא"א שלא יתענו מן הקהל קצת וכן כיון שמתפלל ודעתו להתענות אינו נראה שקרן אע"פ שאכל אחר כך וכן כתב: ומ"י רבינו בדעת הגאונים שש"ץ אומרו בכל פעם, נראה דהיינו בשחרית ומנחה שהוא מתפלל בשליחות הצבור אבל בערבית וכן בשחרית כשהוא מתפלל בלחש, דין יחיד יו. לו.
- ובשלחן ערוך שם סעיף ג: "ש אומרים שאין היחיד אומר ענינו כי אם במנחה שמה יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן בתפלתו אבל שליח צבור אומר גם בתפלת שחרית כשהוא מתפלל בקול רם שאי אפשר שלא יתענו קצת מהקהל".
- ראינו אם כן את הדעות החלוקות ואת הכרעת השלחן ערוך שהכריע בדעת התוספות. ולענין הדין אך לאו דווקא בטעמים)
16. רבאב"ה סימן תתנו ובטור אורח חיים סימן תקסג הביא מחלוקת אימתי מקבל האם בזמן תפלת המנחה או בתפלת המנחה ופסק ז'כיון דאיכא פלוגתא דרבותא טוב שלא להפסיק בתפילה ובשלחן ערוך אורח חיים סימן תקסב סעיף ו הביא את שתי האפשרויות, או בתוך שומע תפילה או בסיום התפלה קודם שעוקר רגליו וברמ"א הכריע שטוב יותר לקבלו אחר תפלה מבשעת התפלה שלא להפסיק בתפלה. הרמב"ם הלכות תעניות פרק א הלכה י סובר שכשייתפלל תפלת המנחה אומר אחר התפלה מחר אהא בתענית ולא הזכיר אהא בתענית יחיד ולשיטתו דווקא כשגמר התפלה ונראה שקודם שעוקר רגליו.
17. רבאב"ה סימן תתנו. הטור אורח חיים סימן תקע הבחין בין מי שקבל עליו תעניות אלו בלשון נדר שאז צריך חכם שיתיר לו, כדין כל התרת נדרים, לבין מי שקבל עליו להתענות ולא הוציא זאת מפיו בלשון נדר וכן כתב הטור בסיומן תית. וכן הכריע בשו"ע שם סעיף א.
18. רבאב"ה סימן תתנט. בטור אורח חיים סימן תקסד הביא דעות שונות לגבי תנאים בהם יהיה מותר לאכול ולשתות עד שיעלה עמוד השחר. ובשלחן ערוך: כל תענית שאוכלים בו בלילה בין צבור בין יחיד הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר והוא שלא ישן שנת קבע אבל אם ישן שנת קבע אינו חוזר ואוכל ולא שותה אא"כ התנה לאכול או לשתות והרמ"א חולק בדין שתייה ופוסק כהטור. וברמב"ם הלכות תעניות פרק א הלכה ח כתב "וכל תענית שאוכלין בה בלילה בין צבור בין יחיד הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר והוא שלא ישן אבל אם ישן אינו חוזר ואוכל". ולא חילק הרמב"ם בין התנה ללא התנה ויוצא שפסק השלחן ערוך תואם את דברי התוספות מה שאין כן הרמב"ם.
19. בטור אורח חיים סימן תקנד כתב: "בפ' בתרא דיומא ערב תשעה באב מביאין לו מטפחת ושורה במים ומקנח בה בלילה פניו ידיו ורגליו פירוש שורה במים ערב תשעה באב ומוציאה מן המים והיא מתנגבת ומקנח בה בלילה ידיו ורגליו כדי להצטנן ולמחר מעבירה על גבי עיניו להעביר הלכלוך אפילו אין דרכו לרחוץ עיניו בכל יום ועושה עתה לתענוג, שרי כיון שהיא נגובה. והב"י שם הביא את המקור לדברי הטור (ויומא עת). ומבאר שהוצאת המטפחת מן המים צריכה להיעשות מבעוד יום כיון שבלילה כבר נאסרה הרחיצה ואם מוציאה בלילה הרי הוא נוגע במים בשעה שמוציאה וכן מיהו היתיר לו לקנח בה בלילה פניו ידיו ורגליו כיון שבלילה הוציאה מהמים הרי עדיין המים נוטפים ממנה והיא אפשר לו לקנח בה לכן מוכרחים לומר שמוציאה מן המים מבעוד יום וכשבה בלילה לקנח בה, כבר היתיר נגובה ולא היה מקנח בה אלא כדי להצטנן. ובטור אורח חיים סימן תריג כתב: "...ואפילו כל אדם יכול לשרות מפה במים ערב יום הכיפורים ולסוחטה שיצאו מימיו ולמחר יכול להעבירה על גבי עיניו אף על פי שנשאר בה מלחוחית המים". ובבית יוסף שם הביא המקור גם כן מיומא עת.
- בשלחן ערוך אורח חיים סימן תקנד סעיף יד כתב הרמ"א שמתור לשרות מפה במים בערב תשעה באב ומוציאה מן המים והיא מתנגבת ומקנח בה פניו ורגליו אפילו אינו עושה רק לתענוג שרי כיון שהיא נגובה. ובשלחן ערוך אורח חיים סימן תריג סעיף ט הביא הרמ"א שאסור לשרות מפה מבעוד יום ולעשותה כמין כלים נגובים ולהצטנן בה ביום כיפור דחיישינן שמא לא תנגב יפה ויבא לידו שחיתה. ובבאר היטב שם סקי"א כתב: "מ"מ מותר לקנח ידיו ורגליו עיו"כ במפה ולמחר מעבירה על גבי עיניו

דבזה לא חיישינן לסחיטה". מתוך דברי התוספות נראה שאין הבדל בין יום הכיפורים לתשעה באב לגבי שני הדינים הנ"ל הן דין רחיצת הידים וקינוחם במפה והעברת המפה על העיניים ובין דין הנחת סמרטוט רטוב תחת הכרית. והנה לגבי פסק ההלכה כפי שמופיע ברמ"א ישנו חילוק בין תשעה באב לבין יום הכיפורים.

מן הראוי להעיר כי הבית יוסף בסימן תריג כתב כי ההיתר להעביר מפה על גבי העיניים הוא לא לכל אדם אלא לאיסטניס או למי שיש לו לכלוך על גבי העיניים וכנראה שמשום כך לא הביא דין זה בשלחן ערוך אלא רק הרמ"א הביאו בכל אופן לגבי ההבדל בין תשעה באב לבין יום הכיפורים ראה את דברי ביאור הגר"א בסימן תריג האומר: אף על פי שמדינא דגמרא מותר בכה"ג יש לאסור שמא יבוא לידי סחיטה.

דברים אלו אמורים בקשר ליום הכיפורים ששייך בו דין סחיטה על כן כתב ברמ"א שאסור ואילו לגבי תשעה באב שאין בו איסור סחיטה כתב ברמ"א שמותר והתוספות התחשבו רק בדינא דגמרא וכהרמ"א ששרי לכל אדם כפי שנזכר בטור ולא דווקא לאדם שענינו מלוכלכות או לאיסטניס. וברמב"ם הלכות שביתת עשור פרק ג הלכה ה:

לוקח אדם מטפחת מערב יום הכיפורים ושורה אותה במים ומנגבה מעט ומניחה תחת הבגדים ולמחר מעבירה על פניו ואינו חושש ואע"פ שיש בה קור הרבה, וראה שם בלחם משנה ששאל לגבי ההבדלים בין יום הכיפורים לבין תשעה באב ותיירץ כפי שנתבאר לעיל.

20. בטור אורח חיים סימן תקעת: "וכל תענית שגזרין על הצבור בחוץ לארץ אוכלין בו בלילה ודינו כשאר התענית שאין גזרין על הצבור תענית כמו ביום הכפורים אלא בארץ ישראל לבד היו מתענין על הגשמים. ובבית יוסף שם הביא מספר טעמים מדוע אין ת"צ בבבל ומקור הדברים בתענית יא' אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב בלבד" ומבאר הר"ן לא שכלל וכלל אין ת"צ בבבל אלא חומרי תענית יוה"כ דוגמת רחיצה ונעילת הסנדל אין בבבל והטעם:

רש"י: לפי שאין צריכין לגשמים.

ראב"ד: מפני שהארץ קרה ואין להחמיר עליהם לאסרם בנעילת הסנדל ולא להפסיק מלאכה מפני שהם עניים ולא לאסרם ברחיצה וסיכה מפני שאינם בריאים או כיוון שהותרו מקצתם הותרו כולם. הב"י דוחה פירושו של רש"י כיון שיוצא לפי רש"י שרק תענית גשמים אין בבבל אולם תענית אחרות יש, מדוע אם כן אמר שמואל שאין ת"צ בבבל ומשמע מדבריו שכלל וכלל אינן ודברי הראב"ד לטענת הב"י קלושים אשר על כן הוא מביא את דברי הרמב"ן האומר כי כל תענית צבור בבבל דיניה כתענית יחיד לפי שדייני בבל הינם הדיוטות ולא סמוכים ולא היה להם נשיא שתהא גזירתו קיימת ולכן התעניות שלהם דינם כתענית יחיד.

שולחן ערוך שם סעיף י:

כל תענית צבור שגזרין הצבור בחוצה לארץ אוכלים בהם בלילה ודינם כדיון שאר תעניות שאין גזרין על הצבור תענית כגון צום כיפור אלא בארץ ישראל בלבד ובגלל המטר.

מגן אברהם שם סק"י:

שאר להם נשיא שיגזור עליהם. והמשנה ברורה הביא טעם זה של המגן אברהם וכן של הב"י בשם הרמב"ן שהובא בטור וקובע המ"ב כי לאור הטעם הזה שאין להם נשיא יתכן ובימינו גם בארץ ישראל אין אפשרות לקבוע תענית כחומרי תענית יום הכיפורים.

רמב"ם הלכות תעניות פרק ג הלכה יא:

כל תעניות שגזרין הצבור בחוצה לארץ אוכלים בהם בלילה ודיניהם כדיון שאר התעניות שאין גזרין על הצבור תענית כגון צום כיפור אלא בארץ ישראל בלבד ובגלל המטר. המגיד משנה שם מבאר כי לפי דברי הרמב"ם יוצא שכל קביעת תענית בארץ ישראל אשר מקבלת חומרות יום הכיפורים היא דווקא ת"צ שנקבעה בגלל גשמים אולם על שאר הצרות, אף בארץ ישראל אין להם חומרות אלו ואילו הרמב"ן חולק וקובע שבארץ ישראל אף בשאר הצרות הבאות על הצבור קובעין תעניות עם חומרות יום הכיפורים.

21. רמב"ם הלכות מקוואות פרק ד הלכה ה.

22. דין זה הובא בטור יורה דעה סימן שצ ובפרישה שם סק"ז כתב: "ז"ל רבינו ירוחם: מיקל בתער פ"י שיגלח מלמטה עקרי השער כדי להקל מעליו אבל לא במספרים פ"י שיחתוך מזנבות שער מפני שזה נראה לעיניים אבל תחת שערך, אינו נראה. וכתב הרמב"ן דהני דשריין להו בתוך ל' דוקא בצינעא". וכן בשלחן ערוך שם סעיף ג וברמב"ם הלכות אבן פרק ו הלכה יג.

23. אר"ח סימנים תקסה-תקסו שו"ע שם סעי' א ורמב"ם ה' תפלה פ"ב ה"ד.

24. וכן פסקו הטור אורח חיים סימן תקעו, השלחן ערוך שם סעיף יג והרמב"ם הלכות תעניות פרק א הלכה ו.

25. הלכה זו לא הובאה בטור אך הבית יוסף הביאה בשם התוספות:
בבית יוסף טור אורח חיים סימן תקנט ד"ה: 'ואומר נחם': 'כתבו התוספות בפרק ב דתעניות אהא דאמרינו ויוצאין לבית הקברות ביום ת"צ מכאן נוהגים בכמה מקומות לילך לבית הקברות בתשעה באב שהרי תשעה באב הוי תענית צבור'. והביאה ג"כ הרמ"א בשלחן ערוך שם סעיף י והוסיף שהמנהג נוהג 'מיד שהולכים מבית הכנסת'. ובמגן אברהם שם סקט"ז הוסיף: 'וכ' בכתבי הארי דאין לילך על הקברות אלא לצורך הלכות המת. ובמשנה ברורה הוסיף שלא ללכת בחבורה כי נראה הדבר כטיוול". וכל זה אמור לגבי ההליכה לבית קברות בט"ב אולם לגבי עצם הענין של תפלה בבית הקברות וכד' צריך לברר את דברי הגמ' ובעיקר את הדעה המובאת שם: 'כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים' - ראה סוטה לד: לגבי כלב שהגיע עד חברון ותוס' שם ד"ה אבותי וכן לקמן בפ"ג דף כב לגבי ר' מני והענין עדיין צריך בירור. רמב"ם הלכות ביאת המקדש פרק א הלכה ז:
26. ולגבי דין זה שייך שבתוך הסעודה שאינו משכר, מקורו בירושלמי פסחים פרק י הלכה ו וז"ל: והמדובר לגבי היתר שתית יין בין כוס שניה לשלישית שמותר ואילו בין שלישית לרביעית לא ישתה)
"למה בשביל שלא ישתכר, כבר משוכר הוא מה בין יין שבתוך המזון מה בין יין של אחר המזון יין של אחר המזון משכר שבתוך המזון אינו משכר". דברי הירושלמי הובאו בפירוש הרשב"ם לפסחים דף קיז: במשנה וכן ציין אליהם הגר"א בא"ח סימן תעג סעיף ג'. (ראה ברש"י)
27. בטור אורח חיים סימן תרפו העלה בעיה: 'זאע"ג דקיימא לן בטלה מגילת לן בטלה מגילת דתענית ובפריים לא בטלה וא"כ לפניהם ולאחריהם נמי אסור כדאיתא במסכת תענית דבכ"מ שנא' דלא למספד בהון לפניהם ולאחריהם נמי אסור - אפ"ה נוהגין להתענות בל"ג דלא עדיף לפניהם ולאחריהם דחנכה ופורים משאר יומי דמגילת תענית וכיון ששאר הימים בטלו עיקרן ומותר להתענות בהן אע"ג דחנכה ופורים לא בטלו עיקרן, לפניהם ולאחריהם מיהא מותר". והבית יוסף שם הביא את דברי התוספות דילן. ובשלחן ערוך שם סעיף א: "בחנכה ופורים מותר להתענות לפניהם ולאחריהם". ובט"ז שם סק"א כתב כמו הטור. ובמגן אברהם שם סק"א: 'וב"ח כתב דבחנכה אסור להתענות לפניו ובאמת יש נוהגים להתענות לפני חנכה תמורת ערב ראש חדש ואין לשנות מנהגם אבל לכתחילה לא ינהוג כן ועל כל פנים אסור לזוזר בו תענית צבור ואף ביום שלאחריו אסור".
- הרמב"ם הלכות תעניות פרק ה הלכה ה אינו מעורר שאלה זו בכלל רק כותב להלכה שנהגו ישראל להתענות בל"ג באדר.
28. ולשון המאירי שם:
תלמיד חכם ראוי לו לעטר עצמו במדות הגונות יתר על כל שאר בני אדם כמו שבארנו, המהדרין מן המהדרין ראוי להם להזהר ממדת הכעס אפילו בתוך ביתם ולהיות מחלכו בצניעות וענוה בפני גדולים ממנו ושלא יראה עצמו שמח בתקלת חברו ולא יבזה את חברו לקראו בכינוי הן כינוי עצמו הן כינוי משפחתו.
29. הטור לא הביא הלכה זו. ובבית יוסף אורח חיים סימן תקעו:
"אמרו ליה לרב יהודה איכא מותנא בחזירי גזר תעניתא משום דדמיין מיעייהו לבשר אדם וכתב הר"ץ יש למדו מכאן בק"ו שגזרין תענית אם יש בעו"ג דבר ואחרים חולקין כיון שהם שתי אומות וכו' והתוס' כתבו כסברא ראשונה ומשמע כיון דר' יהודה עביד עובדא וליכא מאן דפליג עליה נקטי' כוותיה ואיני יודע למה השמיטוה הפוסקים".
ובמאירי שם: "ומכל מקום ישראל הדרים בין עובדי האלילים ושאינם מאמינים במציאות האלה אע"פ שהם אצלנו כבהמות הואיל ובגופם מיהא אין הבדל בין זה לזה, מתענים וכו' ואם תפרשה כפשוטה של משמעה נראה שאינה הלכה שלא ראיתי לשום פוסק שהביאה".
אולם הבית יוסף, למרות שהפוסקים השמיטוה הלך לשיטתו והביא הלכה זו בשלחן ערוך. אורח חיים סימן תקעו סעיף ב.
30. בטור אורח חיים סימן תקעו בירר מהי משולחת וכתב: 'וכן על חיה רעה שנשתלחה אפילו לא הזיקה אלא נראית בלבד מתענין ומתריעין בכל מקום אפילו הרחוקים. אבל אם אינו משולחת אינו אלא מקרה ואין מתענין. והיכי דמי משולחת? נראית ביום בעיר הרי זו משולחת אבל בלילה, או ביום שבה, אינה משולחת. ראתה ב' בני אדם ורדפה אחריהם, - משולחת. ברחא מפניהם - אינה משולחת. טרפה ב' בני אדם ואכלה אחד מהם משולחת שאינה עושה מחמת רעבון כיון שאינה אוכלת שניהם אלא שנשתלחה להזיק. אכלה ב' אינה משולחת שמחמת רעבון עשתה וכו'. ובב"י שם הביא את גירסת הרמב"ם בפרק ב מהלכות תעניות הלכות ז - ח ומציין איזיה הגירסא הנכונה ברמב"ם וגירסא זו היא הגירסא המופיעה ברמב"ם הדפס שבידינו. רמב"ם הלכות תעניות פרק שני הלכה ז' הן הרמב"ם והן הטור כותבים שטרפה שנים ואכלה אחד מהם נראה שלא מחמת הרעבון עשתה כן אלא הרי זו משולחת כך ששיטת התוספות שגם אם לא אכלה אף אחד מהם הרי זה ק"ל. בדיוק כלשון הרמב"ם כתב בשלחן ערוך בסימן תקעו סעיף ו וכנראה שהעתיק לשון הרמב"ם לפי שציין בבית יוסף כי זוהי הגירסא הנכונה

של הרמב"ם.

31. שבת קז עמוד ב: "השולה דג מן הים כיון שיבש בו כסלע, חייב. א"ר יוסי בר אבין ובין סנפיריו. אמר רב אשי לא תימא יבש ממש אלא דעבד רירי" וברש"י שם: "שולה דג שהיה ניצוד ועומד מבעוד יום חייב משום נטילת נשמה דתו לא חיי". והתוספות שם ד"ה כיון שיבש בו כסלע: "בניצוד ועומד במים מיירי מדלא מחייב לה עד שיבש כסלע. הגמרא בשבת דנה בחיוב נטילת נשמה ולא בחיוב משום צד ולכן גם רש"י וגם תוספות מפרשים שם בדג שניצוד מבעוד יום כך שאינו מתחייב בנידה".

ובתנחתא הב"ח שם:

לפרש"י ותוס' בניצוד ועומד וכו' דחיקא מילת הים וכו'.

רמב"ם הלכות שבת פרק יא הלכה א:

לפיכך אם העלה דג מספל של מים והניחו עד שמת חייב משום חונק ולא עד שימות אלא כיון שיבש בו כסלע בין סנפיריו חייב שעוד אינו יכול לחיות.

ואכן הרמב"ם כתב מפורש מספל של מים ואלו התוספות דילן, בניגוד לתוס' בשבת, כתב: 'השולה מן הים' ונראה כי חידושם של רש"י והתוס' וכן הרמב"ם בשבת הוא כי למרות שאין חיוב במקרה כזה משום צד בכל אופן חייב משום נטילת נשמה כל שכן אם יהיה גם חיוב צד ועיין במאירי לסוגייתנו.

32. בטור אורח חיים סימן קכט הביא את הטעם לי לאי נשיאת כפים במנחה וכן הביא את דעת הבה"ג שכתב דפרסי כהני ידיהם ביה"כ בתפלת המנחה דהוי כתפלת המנחה של שאר תעניות שהיא סמוכה לשקיעת החמה ואת מנהג אשכנז שאין נוהגים כן וכ"כ רב עמרם שאין נושאין כפיהם במנחה ביום הכיפורים. בבית יוסף שם פסק כדעת רב עמרם שאין נושאין כפים ביום הכיפורים במנחה כשיטת התוספות. כך כתב גם בשולחן ערוך שם סעיף א:

וכן ברמב"ם הלכות תפלה פרק יד הלכות א - ב:

33. בטור אורח חיים סימן קכח הביא שכתן שהוא בעל מום בידיו, לא ישא כפיו מפני שהעם מסתכלין בו. הבית יוסף שם מביא את דעת התוספות והרא"ש והמרדכי שאפילו במומין שבידיו מותר אם היו בני עירו רגילים בו וכו' ואומר הב"י "ונראה לי שבמקום שנהגים לשלשל הטלית על פניהם אפילו יש כמה מומין בפניו ובידיו ואינו דש בעירו ישא את כפיו דתו ליכא למיחש להיסח הדעת". כן פסק בשלחן ערוך שם סעיף לא שאם מנהג המקום לשלשל הכתנים טלית על פניהם, אפילו יש בפניו ובידיו כמה מומין ישא את כפיו. והוסיף הרמ"א: "ודווקא אם היו ידיו בפנים מן הטלית אבל אם הם מבחוץ לא מהני הטלית לידיו" וכמו המחבר פסק אף הרמב"ם הלכות נשיאת כפים פרק טו הלכה ב:

"המומין כיצד כהן יש מומין בפניו או בידיו או ברגליו וכו' לא ישא את כפיו לפי שהעם מסתכלין בר וכו' ואם היה דש בעירו והכל היו רגילים בזה וכו' מותר לפי שאין מסתכלין בו". ואולי אפשר לומר ששיטת התוספות היא או שמדובר בדש בעירו או לפי המנהג שהכתנים מכסים פניהם.

לכפי כהן שהמיר הביא הטור שם שיטות שונות: "המיר לא ישא כפיו, וכתב הרמב"ם ז"ל אפילו שב בתשובה, אבל על שאר עבירות אין מונעין אותו מלישא כפיו. ורש"י כתב כיון ששב בתשובה יכול לישא כפיו וכ"כ רבינו גרשם והביא ראייה מהירושלמי שלא תאמר כהן פלוני מגלה עריות ושופך דמים ומברכני ואומר לו הקב"ה וכו' הוא מברכך הלא כתוב ואני אברכם. והר"ם מרוטנברג כתב שאין אומרים לו לעלות ואם עלה אין מוחין בידו ורב נטרונאי כתב שאין לעלות בתורה ראשון שכבר חלל קדושתו של אהרן ואם קרא בתורה ראשון יש חלול גדול ולא מסתבר דאף אם לא ישא כפיו משום דאיתקש לשירות אבל לקרות בתורה ראשון ודאי כיון ששב קרינו ביה 'בשוב רשע מרשעתו' וגו'.

ובבית יוסף שם הביא את ספר הזהיר שהובא בתוספות במנחות ודעתו היא שאין כהן שהמיר נושא כפיו ולפי דעתם אפילו שב בתשובה.

ובשלחן ערוך שם סעיף לז: "מומר לעבודת אלילים לא ישא את כפיו וי"א שאם עשה תשובה נושא כפיו ואם נאנס, לדברי הכל נושא כפיו". וברמב"ם הלכות נשיאת כפים פרק טו הלכה ג: "וכהן שעבד כוכבים בין באונס בין בשגגה אף על פי שעשה תשובה אינו נושא את כפיו לעולם וכו'. וברכה כעבודה היא שנאמר: 'לשרתו ולברך בשמו'. וכן כהן שהמיר לעכו"ם אע"פ שחזר בו אינו נושא את כפיו לעולם ושאר העבירות אין מונעין".

היוצא מכל האמור לעיל הוא שישנם שתי שיטות המובאות בתוספות. שיטת התוספות דילן הסוברים כי כהן שהמיר רשאי לשאת כפיו ולקרוא ראשון בתורה ושיטת התוספות במנחות הגורסת כי כהן שהמיר אינו ראוי לקרוא ראשון וכ"ש שאינו רשאי לברך. והפוסקים נקטו כדעת התוס' במנחות.

34. ראה טור אורח חיים סימן תפז ובטור אורח חיים סימן צ ובבית יוסף שם שהביא בשם שבלי הלקט הטעם מדוע אין גומרין להלל כל ימי הפסח לפי שנטבעו המצריים בים וכתוב: 'בנפול איבך אל תשמח' (משלי כד, יז) וכן הביא טעם זה בפרישה שם סק"ב.

ראה גם בטור אורח חיים סימן תרפג ובבית יוסף שם. גם בדילן זה הביא הב"י טעמים בשם שבלי הלקט

מדוע מסיימים הלל במשך כל שמונת ימי החנוכה משום שחלוק בנרותיו כלומר כל יום שונה מהיום שקדם לו ודומה דין זה לחג השונה בקרבנותיו וטעם נוסף לפי שהנס נתחדש בכל יום ועוד שהרי קוראים בנשיאים ובכל יום נשיא שלו חלוק משל חבירו אם כן כל נשיא צריך לגמור ההלל על קרבנותיו ואין ראוי לחדש קריאה בלא קריאת הלל. לגבי שאר הדינים שהובאו בתוס' ראה: טור אורח חיים סימן תרסג, ובשלחן ערוך אורח חיים סימן תפח סעיף א' וכן שלחן ערוך אורח חיים סימן תצ סעיף ד' ובט"ז שם סק"ג המביא טעם לאי אמירת ההלל בחול המועד של פסח מפני שבז' של פסח נטבעו המצריים. אמר הקב"ה מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה וכיון שבז' אין גומרין אותו על כן גם בחולו של מועד אין גומרין אותו שלא יהא עדיף מיום טוב אחרון.

שלחן ערוך אורח חיים סימן תרפג סעיף א.

שלחן ערוך אורח חיים סימן תרמד סעיף א.

רמב"ם הלכות חנוכה פרק ג הלכות ה - ו - ז:

35. בטור אורח חיים סימן תקנא כתב שבשבוע שחל בו ט"ב אסורים לספר ולכבס ואפילו אינו רוצה ללבושו עתה אלא להניחו עד אחר תשעה באב ואפילו אין לו אלא חלוק אחד אסור לכבסו וללבושו וכן המכובסים מקודם לכן אסור ללבושו וכו'. ובספר המצוות כתב שנהגו, כשחל להיות בשבת, לאסור כל שבוע שלפניו לספר ולכבס וכתב בספר המצוות קטן פירוש למירושו כל השבוע מלבד יום ה' ומיום ו' כי היאך יאסור ביום ה' ו הלא כשחל ט"ב בע"ש שרי ביום ה'. כ"ש כשחל בשבת וגם בשאר ימי השבוע הוא חומרא יתירה ואם חל ט"ב בע"ש כגון למקדשין ע"פ הראיה מותרין בה מפני כבוד השבת. והב"י שם הביא את דברי התוס' דילן וכתב על דברים אלו: 'ודברי תימא הם להתיר לכבס ולספר ביום טוב עצמו ודוחה בסברות נוספות את דברי התוס' דילן ומעלה השערה שכוונת התוס' הינה מחצות של יום רביעי ולא של חמישי ודוחה השערה זו ומסיים: - 'הלכך אין לסמוך על הוראה זו'.

וכן פסק שם בשלחן ערוך שם סעיף ג וברמב"ם הלכות תעניות פרק חמישי הלכה ו.

רואים אם כן שדעת התוספות בנידון דידן הינה דעת יחיד.

36. והראב"ה בסימן תתפח מהלכות תענית כתב שראוי להחמיר דהיינו אפילו שני תבשילין בקדירה אחת.

37. בטור אורח חיים סימן תקנב הביא שתי דעות מה נקרא שני תבשילין: דעת רב האי גאון: כגון אורז ועדשים שהן שני מינין. ודעת הר"י גיאת שכתב: כל ב' תבשילין הוא דרך כבוד ואסרו חכמים אפילו מין אחד של קטניות או מין אחד של ירק וצ"ל ב' מינין וכ"כ הרמב"ן והוסיף הטור שנהגים בצרפת ליתן כמה מינים בקדירה א' דכיון שמתבשל יחד נקרא הכל תבשיל א' ובאשכנז מחמירין ונראה דאפילו לדברי המחמירין דבר שדרכו בכך כל השנה כגון אפונין שנותנין בהם בצלים וביצים שרי. והבית יוסף הביא את הרא"ש המבאר את דברי רב האי הסובר שאיסור חכמים הוא דווקא בשני מינים שנתבשלו בשתי קדירות אבל אם בישל מין אחד בשתי קדירות שרי. והר"י גיאת חולק וסובר שגם זה אסור וכתב הרמב"ן שדברי הר"י גיאת עיקר ושני מינים שבקדירה אחת מותרים כיון ששם תבשיל אחד עליהם ויש מחמירים והכריע הב"י כדעת הרמב"ן. ובשלחן ערוך שם סעיף ג הכריע ששני תבשילין היינו שתי קדרות או שני מינים בקדירה אחת. והרמב"ם בפרק ה מהלכות תעניות הלכה ז כתב: 'לא יאכל שני תבשילים' ולא פירט מה הם שני תבשילים.

38. טור אורח חיים סימן תקנב הביא מחלוקת תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל: "עט"ב לא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא יאכל ב' תבשילין. רבן שמעון בן גמליאל אומר ישנה שאם רגיל לאכול ג' יאכל ב'. היה רגיל לשתות ד' ישתה ג' והלכה כת"ק ובשר מליח מותר". ובבית יוסף שם כתב שלמרות שמצד ההלכה משמע שמותר לאכול בשר מליח או בשר עופות וגדיים ולשתות יין תוסס, מ"מ אין נכון לעשות כן ואיסור נמי איכא משום אל תיטוש תורת אמך. וברמ"א שם סעיפים א - ב כתב שאף ממשקים אחרים ממעט בשתייתן ממה שרגיל לשתות וכו' אפילו בשר מליח שעברו עליו יותר משני ימים ולילה אחת ובשר עופות ודגים ויין מגתו דהיינו שאין לו יותר משלשה ימים נהגו לאסור. וברמב"ם הלכות תעניות פרק ה הלכה ז משמע שהאיסור באכילת בשר ושתיית יין הוא דווקא בסעודה המפסקת.

39. שלחן ערוך אורח חיים סימן תקנג סעיף א.

40. טור אורח חיים סימן תקנה.